

Der Weg zum Nachbarn. Beiträge zur Thematisierung deutsch-polnischer Beziehungen in der Literatur des 20. Jahrhunderts. Herausgegeben von Edyta Polczyńska. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Filologia Germańska nr 24, Poznań 1982, 177 ss.

W dniach od 4 do 6 grudnia 1978 roku odbyła się w Poznaniu konferencja zorganizowana staraniem Ośrodka Kultury i Informacji Niemieckiej Republiki Demokratycznej w Warszawie oraz Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W założeniach organizatorów jej przedmiotem miały być „Związki niemiecko-polskie w niemieckojęzycznej literaturze XX wieku”; w istocie jednak na konferencji tej omawiana była tematyka polska w niemieckojęzycznej literaturze — zwłaszcza lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych naszego stulecia — o czym informuje Edyta Polczyńska w *Przedmowie (Vorwort)* do recenzowanego tomu (str. 8).

Tom ten zawiera obok *Przedmowy* referaty wygłoszone przez germanistów polskich oraz germanistów z NRD, jak również przez przedstawicieli pokrewnych dyscyplin naukowych: historyka i polonistę. Ponadto znajdujemy w niniejszym tomie opublikowany po raz pierwszy *Protokoll des Rundtischgespräches mit dem Präsidenten des Schriftstellerverbandes der DDR — Hermann Kant*, którego utwory były przedmiotem zainteresowania niektórych referentów, jak np. Klaus Böhnisch.

Dyskusja odbyła się podczas konferencji i dotyczyła powieści Kanta pt. *Der Aufenthalt*. Obok autora wzięli w niej udział dwaj germaniści z Poznania: Hubert Orłowski i Stefan H. Kaszyński, dwaj germaniści z Berlina: Hans Kaufmann i Frank Wagner oraz dziennikarz „Polityki” Adam Krzemiński. Dyskusja ta stanowi integralną część prezentowanego tomu i jest ciekawym uzupełnieniem wydrukowanych referatów.

Pierwszy z nich poświęcony jest omówieniu obrazu Polski i Polaków w literaturze NRD lat pięćdziesiątych, sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Nosi on tytuł: *Das Polenmotiv in der Literatur der DDR*. Jego autor, Tadeusz Namowicz, podaje krytyce wyidealizowaną wizję naszego kraju, jaką przekazują literaci zza Odry. Uważa on, że obecnie wizja taka nie ma już uzasadnienia. W związku z tym proponuje, by zastąpić ją obrazem realistycznym, zbliżonym do rzeczywistego, a uwzględniającym w większym stopniu niż dotychczas odrębność kulturową i doświadczenia historyczne naszego narodu.

Następny referat dotyczy tematyki polskiej w dramaturgii NRD. Werner Rieck omawia ją na przykładzie wybranych sztuk Rainera Kerndla *Schatten eines Mädchens*, *Die seltsame Reise des Alois Fingerlein*, *Die wilde Rotte* oraz sztuki Armina Müllera pt. *Der goldene Vogel*. Jego referat zatytułowany jest *Versuche zur Bewältigung des Polenthemas in der DDR-Dramatik*. Natomiast Günther Jäckel zajmuje się krótkimi formami epickimi (*Deutsch-polnische Beziehungen in der Kurzprosa der DDR-Literatur zwischen 1964 und 1978*) i przedstawionymi w nich w latach 1964-1978 związkami niemiecko-polskimi. Obydwa referaty, podobnie jak referat Namowicza, mają charakter syntetyczny. Jednocześnie zawierają one szereg szczegółowych informacji o sposobie przedstawiania tematyki polskiej w literaturze NRD. Stąd też są ważnym źródłem informacji.

W odróżnieniu od powyższych wypowiedzi rozważania Klaus Böhnisch mają charakter analityczny. Zajmuje się on dwoma utworami, a mianowicie powieściami. Christy Wolf *Wzór dzieciństwa* oraz Hermanna Kanta *Der Aufenthalt*. Referat

jego nosi tytuł *Vorläufige Bemerkungen zu den Romanen „Kindheitsmuster“ von Christa Wolf und „Der Aufenthalt“ von Hermann Kant*, co świadczy m.in. o skromności autora. W jego ocenie wspomniane powieści mają znaczenie zarówno dla przedstawicieli generacji, która zna drugą wojnę światową i pierwsze lata powojenne z własnych przeżyć i doświadczeń, jak i dla ludzi młodych, dla których są one historią. Pierwszym powieści te powinny dopomóc w uporaniu się z własną, osobistą przeszłością, drugim zaś dać odpowiedź na nurtujące ich pytania dotyczące wyżej wymienionego okresu. A nawet więcej: *Wzór dzieciństwa* Christy Wolf i *Der Aufenthalt* Hermanna Kanta „zapoczątkowały dialog z czytelnikami” — jak pisze Böchnisch, „dialog, który nie jest jeszcze zakończony i który nie ogranicza się do kraju, w którym zamieszkują obydwój autorzy”. (s. 100).

Z kolei Christine Zachwinzert wypowiada się na temat twórczości poetyckiej Armina Müllera. Wskazuje ona na bliskie związki poety z Polską i analizują jego stosunek do naszego kraju. Jej referat pt. *Gewöhnung an beinahe vergessene Worte. Der Lyriker Armin Müller und sein Verhältnis zu Polen* zamyka jedyny dający się wyodrębnić w niniejszym tomie kompleks tematyczny poświęcony omówieniu problematyki polskiej w literaturze NRD. Dotyczące tego zagadnienia referaty stanowią wzajemnie uzupełniającą się całość dając czytelnikowi wyobrażenie o roli, miejscu, zasięgu oraz sposobie przedstawiania problematyki polskiej w liryce, epice i dramaturgii naszych zachodnich sąsiadów. Nie można tego natomiast powiedzieć o innych referatach. Nie mają one bowiem ze sobą wiele wspólnego, ukazując mniej lub bardziej dowolnie wybrane wycinki problematyki polskiej w innych literaturach niemieckojęzycznych, choć bezsprzecznie poszerzają naszą wiedzę w tej dziedzinie. W rezultacie sygnalizują one problematykę, nie wyczerpując jej w pełni.

I tak Stefan H. Kaszyński poświęcił swe syntetyczne studium przedstawieniu *Polenlyrik aus der Bundesrepublik Deutschland*, dopisując tym samym nowy rozdział w historii liryki niemieckiej zajmującej się sprawami polskimi. Natomiast dwa inne referaty dotyczą epiki. W pierwszym z nich Hubert Orłowski analizuje „polskie tworzywo” (str. 78) powieści Brunona Franka pt. *Die Tochter*, zwłaszcza zaś mit Piłsudskiego. W swej analizie skrzętnie wykorzystuje wyniki badań polskich historyków, co umożliwi mu naświetlenie tej jak do tej pory, nie omówionej strony utworu. W podobny sposób postępuje Maria Kłańska, przedstawiając *Polnische Motive in den Werken von Franz Theodor Csokor*. Jednocześnie korzysta ona z prac historyków niemieckich. Przedmiotem jej zainteresowania są tragedie pt. *Jadwiga* z 1938 roku oraz dwa słuchowiska powstałe po drugiej wojnie światowej — *Adam Mickiewicz und seine Legion* oraz *Umsturz im Himmel. Historischer Querschnitt um Kopernikus*. Kłańska interesuje się przede wszystkim rolą, jaką odgrywają w twórczości Csokora tak znane postacie w historii i kultury polskiej, jak królowa Jadwiga, Adam Mickiewicz oraz Mikołaj Kopernik.

Wreszcie Jan Papiór omawia zagadnienia metodologiczne związane z badaniem związków niemiecko-polskich w literaturze. Jego referat pt. *Methodologische Probleme der Untersuchung deutsch-polnischer literarischer Beziehungen* jest jedynym opracowaniem w całym tomie, poświęconym tej problematyce. Pozostałe referaty mają charakter uzupełniający. I tak historyk Bernard Piotrowski przedstawia działalność naukową i badawczą Adolfa Warschauera i omawia jego prace dotyczące historii Wielkopolski. Tytuł referatu *Adolf Warschauer (1855-1930) — niemiecki uczony-archiwista, zwolennik współpracy z Polską* mówi sam za siebie i zwałnia nas do dalszego omawiania jego treści. Natomiast polonista Tomasz Lewandowski analizuje stosunek Stanisławy Przybyszewskiej do literatury niemieckiej. Referent zajmuje się m.in. jej listami, które miały być skierowane, jak twier-

dzi, do Tomasza Manna. Nie dotarły one jednak nigdy do adresata. Stąd też tytuł referatu *Stanisława Przybyszewska i Tomasz Mann czyli dialog pozorny*. Jednocześnie Lewandowski ukazuje bezskuteczne wysiłki Przybyszewskiej zmierzające do publikacji jej utworów w Niemczech, gdzie zamierzała zrobić karierę literacką.

W celu uniknięcia nieporozumień należy nadmienić, iż referaty Tomasza Lewandowskiego i Bernarda Piotrowskiego opublikowane zostały w języku polskim, natomiast pozostałe w języku niemieckim. Jednakże ta różnorodność języka w niczym nie umniejsza wartości tomu *Der Weg zum Nachbarn*. Polega ona, w moim przekonaniu, na prezentacji różnych poglądów dotyczących problematyki polskiej w niemieckojęzycznej literaturze. Jednocześnie tom ten jest kontynuacją i istotnym krokiem naprzód w badaniach nad tą problematyką. W Polsce jest to bowiem kolejna publikacja germanistyczna tego rodzaju, która ukazała się w kilku innych opracowaniach poświęconych podobnym zagadnieniom w osiemnasto-, dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej literaturze krajów niemieckiego obszaru językowego¹. Wreszcie jest ona wymownym świadectwem interdyscyplinarnej i międzynarodowej współpracy polskich germanistów, zwłaszcza z badaczami z NRD. Powodem do wydania drukiem omawianego tomu była chęć uczczenia 30-tej rocznicy powstania pierwszego socjalistycznego państwa niemieckiego.

Marek Jaroszewski

Polenlieder. Eine Anthologie. Herausgegeben von Gerard Koziellek. Philipp Reclam jun. Stuttgart 1982, 192 ss.

Niniejsza publikacja jest nową antologią pieśni polskich pisanych przez poetów niemieckich w latach trzydziestych ubiegłego stulecia, jak również w okresie późniejszym. Wszystkie one poświęcone są powstaniu listopadowemu.

Antologię otwiera obszerny *Wstęp (Einleitung)* wydawcy, Gerarda Kozielleka, w którym opisuje on zwięźle przebieg powstania listopadowego, wyjaśnia również przyczyny zainteresowania i fascynacji Polską i Polakami w latach trzydziestych XIX wieku. Jednocześnie przedstawia i charakteryzuje literaturę niemiecką dotyczącą powstania, poświęcając ze zrozumiałych względów najwięcej miejsca omówieniu liryki.

Wybór wierszy obejmuje ponad 60 utworów poetyckich znanych i mniej znanych autorów, takich jak m. in. A. v. Chamisso, F. Grillparzer, A. Grün, F. Heb-

¹ Por. *Wissenschaftliche Konferenz zum Thema polnische Motive in der deutschsprachigen Literatur (1750 - 1850) veranstaltet von der Internationalen Lenau-Gesellschaft und dem Neuphilologen-Komitee der Polnischen Akademie der Wissenschaften in Trzebiezowice b. Kłodzko vom 3. bis zum 8. Oktober 1976.* (w:) Acta Universitatis Wratislaviensis No 431 (Germanica Wratislaviensis XXIV), Warszawa—Wrocław 1978; *Österreichisch-polnische literarische Nachbarschaft. Materialy z konferencji (Poznań 30.11. - 2.12.1977).* Pod redakcją Huberta Orłowskiego. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Filologia Germańska nr 19. Poznań 1973; *Deutsch-polnische Literaturbeziehungen des XIX. und XX. Jahrhunderts.* (w:) Acta Universitatis Lodziensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Folia Germanica. Seria I. Zeszyt 54, 1980.